

Elvek. Könyvek. Folyóiratok

IMMANENS IDEÁLIZMUS LÉLEKTANI ALAPON

(Boda István lélektani felfogása)

Ha igaz, hogy korunk legnagyobb, most kibontakozó jellemvonása a szintézisben-látás, — akkor ennek az élet minden síkján lassanként térthódító szemléletnek a „világszemlélet tudományában“, a filozófiában is meg kell nyilatkoznia. A ma filozófusának talán legnagyobb feladata az, hogy a múlt század ideáлизmusának és materializmusának első pillanatra kibékíthetetlennek tetsző harcát megszüntesse. A szintézizálás és feloldás mellett a kor tudományos és művészi problémáiban tükröződő szelleme az „életközelség“-et is megkívánja. Ez lényeg szerint az élet elemibb kérdései felé való fordulást jelent, hiszen egyébként az „életközelség“ követelménye *emberi* alkotásokkal szemben fából vaskarika lenne. Hiszen a valóság talajától leginkább elszakadni látszó „fanatizálások“ sem léphetik túl a fantáziálónak élő emberi voltából fakadó *életjelenség*-voltukat. Az élet elemi szükségleteit azonban nem merítik ki a gazdasági szükségletek, mert az ember lelki voltából következően érzelmi, akarati, értelmi igényei néha még fokozottabb vágyódást, kielégülésre való törekvést mutatnak fel. Az életközelség követelménye tehát a filozófiával szemben egy olyan tudományos világkép teremtése, mely a ma forrongó, kereső emberének lehetőleg mindenki számára átélhetően nyújtson feleletet az élet értelme, célja és nagy összefüggései kérdésében.

A fenti problémák megoldhatósága mellett bizonyos elégtétellel hozhatjuk fel épen egy magyar ember, Boda István munkáiban kibontakozó filozófikus világszemlélet alap gondolatait.

A materializmussal szembenálló ideáлизmust talán pontosabban a transzszendens ideáлизmusban kellene megjelölnünk, azonban hivatkozunk szerzőnk azon megállapítására,¹ mely szerint a történelem során valóban kibontakozott ideáлизtikus elméletek, mégha immanens alapokból indultak is, végül mégis csak transzcendentizmusba csaptak át. Ebben a megállapításban már benne rejlik a probléma lényegének felismerése, tehát a helyes kérdésfelvetés lehetősége, aminek megoldása viszont épen szerzőnk szerint nem vezethet egymásnak szükségképpen ellentmondó megoldásokhoz. Hiszen a megoldásokat is, ugyanazon emberi értelem határozza meg, amely a problémát felvetette. A választ az anyag felépülő élet és az abból „felfakadó“ lélek legmagasabbrendű tevékenységei által kitermelt, de az élet körét át nem lépő *immanens* eszmék létezése adja

meg. Azonban éppúgy ezen igazság, mint bármely más igazság, vagy maguk az eszmék felismerése végső fokon a tapasztalásból, mint áthághatatlan utolsó forrásból indulnak ki. Vagyis az eszmék létezése és felismerése az élet szempontjából egyaránt immanensek. Talán éppen ez az életes meghatározottságot hangsúlyozó, de egyben az életben hívő és valóságot értékelő látásmód az, mely szerzőnket arra kényszerítette, hogy egyelőre az eszméket kitermelő lélek megismerésére fordítsa tekintetét, s a „valóságkutató“ lélektan területén fejtsen ki gazdag munkásságot. De éppen ez a beállítódás biztosítja egyúttal lélektani munkáinak állandó filozófiai vonatkozását, mely az igazi filozófiai attitűdnek megfelelően a gyakori problémakapcsolódásokon túl, az állandóan az „egész“-re irányított szemlélésben nyilatkozik meg leglényegesebben. Ennek az egészre irányuló szempontnak köszönhető szerzőnk egyik legjelentősebb művének² megkapóan szép kompozíciója is. Minden tudományos munkálkodás első követelményének, az értelmes ismeretnek elemzéséből kiindulva, az önmagával azonosul maradó egység fejtegetésének nyomán az értelem, a lélek, az élet bővülő fokozatain az univerzum hatalmas, szerves egységéig tágul a láthatárunk, hogy azután ugyanezen lépcsőkön — de mostmár elemezve és megvilágítva — haladjon visszafelé, hogy a mű legmagasabbrendű emberi-lelki tevékenység, az értelem lényegének felismerésében csúcsosodjék ki. Minden emberi tevékenységünknek és funkcionknak végső meghatározó — de egyben a belőle fakadó fejlődés lehetőségét is nyújtó — alapja az életes és lelkes anyag, a biológiai egység. Minden tevékenységünkben megnyilatkozó szervező egység ebben leli végső gyökerét, amellet azonban egyéb életes törvényeink is (melyek közül a spontán belülről eredés, fejlődés, regenerálódás a legfontosabbak) áthághatatlan érvénnyel kötelezők lelkiéletünkre. A lelkiélet — a szerzőnk által vallott diszkontinuitás elvének megfelelően — csodaként, ámde a tudomány számára nem megközelíthetetlen új minőségként fakad fel a csak életesből. Ez a magasabbrendű és éppen „lelki“ valóság, az életnek egy szűkebb — önmagában azonban annál gazdagabb — köre, amennyiben öreá mindazok a törvények érvényesek, melyek a csak „életesre“, amellet azonban még új jegyek is jellemzik. Kettőjük viszonya tehát nem megfordítható. A lelkit az életesen belül elkülönítő ilyen új jegy az eszméltség, mely valamilyen fokban minden lelki bensőségünkre jellemző. Az eszméltség korántsem azonos a tudatosultsággal — hiszen bármely érzésünk, vagy homályos sejtésünk is éppen valamilyen fajta eszméltséget jelent — bár a „tudatos-életvezetésben csúcsosodik ki“. Ám minden eszméltségünknek „kategorikus meghatározója“ a biológiai alapú konstitucionális emberi-egyéni egység, mint ahogy ezt szerzőnk egyik tanulmányában³ részletesen kifejti. Ezzel nemcsak az egész lélektan követői által legtözetesebben vizsgált érzékletek szerveződésének alanyi *eredetére* világít rá, hanem a szerveződés alaptörvényét összes többi eszméltségeink területén (tárgyképzetek, tapasztalatok, emlékképek, fogalmak, érzések, akarások, stb.) is kötelezően kimutatja. Eszméleteink azonban nem maradnak meg eredeti, globális egységükben, hanem külső ingerek és belső spontán egyensúlybomlások által újabb és újabb alakot nyernek. Egyre differenciálódnak, részletekben gazdagodnak, új viszonylatokba illeszkednek, hogy azután az új jegyek felhasználásával az előző struktúrához viszonyítva magasabbrendű szintézisben olvadjanak fel. Minden új szintézis természetesen ismét folytonos gazdagodó fejlődés alapjául szolgál. De

nemcsak egyes eszméletfajtáink, hanem azok összessége, egész lelkiéletünk is a folytonos differenciálódás útján halad. A gazdagodó kibomlás minden lépését az állandó, életes diszharmónia folytonos egyensúly-bomlásai nyomán felfakadó szükségletek dinamikus ereje hajtja. Ezek a szükségletek az egyén objektív, lappangó tendenciáinak irányába esnek. Az alap tendencia az önérvényesítés — önfenntartás és önkifejtés,⁴ mely az aktuális szükségletek és kielégítési lehetőségek nyomán maga is tagolódik, rá másodlagosan és mindannyiszor újabban fejlett tendenciák épülnek fel. Ezek közül szintén alapvető és állandóan aktuális az alkalmazkodás kényszerűen fejlett tendenciája. Az ösztönök is ebbe az egységbe kapcsolódnak, helyesebben ők mintegy a „faji tudást” reprezentáló, a globális alap tendenciát „részecskékké tagoló tényezők”. Ezen dinamikus erők hatására megy végbe a lelki fejlődés. Előbb az érzelem és akarat köre differenciálódik el. Az érzelmi élet, — melynek kibontakozását egyik tanulmányában rajzolja meg szerzőnk⁵ — önmagában is két nagy ágra szakad. Az egyensúlybeli változásokat kifejező érzések, vagy „a tendenciák érvényesülés-zavarai”, hirtelen felszabadulásai emociókhöz, indulatkitörésekhez vezethetnek. Ezzel szemben a tendenciákhoz kapcsolódó érzelmi szín, a pozitív, vagy negatív hajlam vágygá, majd szenvedéllyé erősödhet, mely többé már nem hirtelen jön és megy, mint az emóció, hanem az egész lelki ént hatalmába kerfíti, átszövi, a szenvedély szolgálatába állítja.

Sajnos ilyen szűk keretek közt nincs módunkban a többi funkció-körök kibontakozását és működését ismertetni, csupán a többire is kiható és egyben legmagasabbrendű — mert éppen csak saját törvényeinek engedelmességet értekes — lelki körre, az értelmiségre térünk át. Az értelmiség köre sem esik egybe még a tudatosultságok körével, hanem „a leghelyesebb és legcélszerűbb reakciót és életvezetést kereső eszköz” „a személyiség teljességének és az én mélyének szolgálatában”.⁶ Kétségtelen azonban, hogy a legértékesebb értelmi munka éppen a *tudatos*, tárgyiasságra törekvő kapcsolások, viszonyítások elvégzése, objektive helyes belátások alapján.⁷ Az értelem a többi lelki funkció-köröktől őt elkülönítő jegyekkel rendelkezik, mint pl. éppen az objektivitás. Leglényegesebb értelmiképességeink aránylag a legkésőbbben fejlődnek ki.⁸ Szerzőnk a lényegmegragadást, elmélyülést és az átfogóképességet jelöli meg, mint legfontosabb értelmi jegyeket. Az értelmiség szerkezetének többhelyütt adott táblázatban a modern lélektani vizsgálatok eredményeivel egybehangzóan az érzékelés, emlékezet, asszociáció csak mint az értelmi munka előfeltételei szerepelnek. Jól tudjuk, hogy a klasszikus lélektan az értelmi tevékenységet ezek funkciójában vélte kimerülni. Ugyancsak jelentősen új eredményekre jut a logikában is, a következtető képesség lélektani alapjainak vizsgálata körében.⁹ Szerzőnk tehát itt is, mintegy a magasabta követelményeknek megfelel, az értelmiség *lényegének* felismerésében *mélyebbre* haladt. Ebből következik, hogy egyrészt felismerhette az abszolút önmagában való igazságnak emberi értelmünk számára nemcsak megfoghatatlan, hanem egyáltalában *lőzombös* voltát, másrészt viszont olyan objektív valóságok, igazságok, értékek, eszmék létezését is kimutathatta, melyek éppen emberi értelmünk számára adottak, de ezen belül objektívek és mindenki számára kötelezőek. Léteznek tehát egyén feletti eszmék, de ezek immanensek s éppen ezen tulajdonságukból merítik kötelező voltukat. Ezek a legmagasabbrendű életirányító tényezők, melyeknek mind töké-

letesebb kitermelése és megvalósítása adja az önkifejtésre törekvő élet irányító céljait. Az önmagán való felülemelkedést tehát nem transzcendens abszolútumok követelik, hanem annak szükségessége és megvalósulásának lehetősége egyaránt magából az életből folyik. Ime tehát ismét a filozófiához jutottunk vissza, s közben annak jogosultsága is bebizonyosodott. Mégpedig olyan filozófia jogosultsága, melynek nemcsak értelmet, hanem érzelmet, akaratot, elvárást, stb. — egyszóval kedélyi követeléseinket — is ki kell elégítenie és mégis ne mltsos, hanem objektív igazságokra törekvő tudományos filozófia legyen. „A filozófia az értelmet is kielégítő kedélyi kielégülés célját kell hogy keresse, a filozófia örök feladata az objektív értelem bizonyíttóerejével igazolandó egységes, tudományos világkép alkotása marad, mert hiszen csak az értelmet is kielégítő világkép vezethet teljes kedélyi kielégülésre is.“¹⁰

Láttuk, hogy szerzőnk állandóan hangsúlyozza a tényleges étellel való kapcsolatot, s ebből a valóságtsziteletből fakadnak az élet eddig legmagasabbrendű kiteljesítőjének, az embernek megismerésére törekvő munkái is. Lépést tartva a személyiségkutatás eredményeivel, nemzetközi viszonylatban is igen jelentős tisztázást és rendszerezést végzett a karakterológia annyira zürzavarosan használt fogalmai közt. Élesen elkülöníti a temperamentum, jellem és személyiség fogalmait, melyek az ő rendszerében természetesen nem etikai, hanem lélektani valóságfogalmak, egyszerű ténylegességek. Önmagát is állandóan ellenőrizve, eddigi eredményeit újra- és újrarahelyesítve, osztályozza a személyiség jegyeit, majd az effektíve megnyilatkozó komplex tulajdonságok továbbelemzésével eljut a személyiség végső biopszichés jegyeihez.¹¹ Ezzel a vizsgálódásmóddal, mely nemcsak előre meghatározott típusokban próbálja elhelyezni a vizsgált személyiséget (bár szerzőnk *tisztaelvű* osztályozással a tipológia területén is jelentős eredményeket ért el) a tényleges emberismeretet szolgálja az ezarcú élet megcsonkítása és szkematizálása nélkül. Bebizonyítja, hogy a tudomány éppen a valóság mélyebb, igazabb és biztosabb megismerését szolgálja, lényegre tapintó alapkövetelményének megfelelően. Szép példáját adja a tudományos emberismeretnek a „zseni“ lélektani elemzésében is. Oly probléma ez, mely tudósokat és laikusokat egyaránt sokat foglalkoztatott, s mégis megőrizte egy kicsit érthetetlen csodajellegét. Boda itt is megmutatja, hogy értelmes megismerésünk számára igen is megközelíthető ez a kérdés, anélkül, hogy a zseni rendkívüli jellege a megértés által csorbát szenvedne — sőt talán a mélyebb megértés csak közelebbvisz rendkívüliségének értékeléséhez. A tudományos emberismeret módszerét egy még szűkebb körben, egy zseni konkrét elemzésében is bemutatja, mikor Arany János „különös természetének“ lélektani megismerését kísérli meg.

Tomori Viola

1 Immanens vagy transzcendens ideáлизmus. Athenaeum, 1928. — 2 Bevezető a lélektanba, Budapest, 1934. — 3 Az eszmélések organizálódása, Magyar Psychologiai Szemle, II, 3—4. — 4 Bevezető a lélektanba, 55. o. — 5 Az érzelmi élet alapjai és kibontakozása, Athenaeum, 1926. — 6 Temperamentum, karakter, értelmiség, személyiség, M. Psych. Szemle, III, 1—2. — 7 Bevezető a lélektanba, 143. o. — 8 Az értelmi nevelés feladatairól, M. Psych. Szemle, VI, 3—4. sz. — 9 A következtető képesség, mint értelmiségvizsgálati probléma, M. P. Sz. IV, 1—2. szám és A szillogisztikus következtetések egy új elmélete. Athenaeum, 1933, 4—5. f. — 10 Mitosz-e vagy tudomány. Athenaeum, 1930. — 11 A személyiség végső biopszichés alapjai, M. P. Sz. VII, 3—4. szám.

IMRE SÁNDOR: A NEVELÉSTUDOMÁNY MAGYAR FELADATAI. SZEGED. 1935. 136 LAP.

Imre Sándor ebben a munkájában mintegy feltárja annak a neveléstudományi rendszernek részletes benső vonatkozásait, melyet korábbi műveiben megalkotott s melyet ezideig csak nagy vonalakban, de inkább csak a fő fogalmak megvilágítására s a rendszer alapvetésére szánt kidolgozásban adott közre. „A neveléstudomány magyar feladatai“-ban többet enged látni a részletekből, megsejlelhetjük azt a belső szerkezetet is, mely a gondolatépületet hordozza és azt a „Kleinarbeitet“ melyet a részletek követelnek. Az első fejezet valóságos vallomás arról hogy a tudós, a rendszeralkotó hogyan gondolkozik a tudományos munkáról, hogyan illeszti a részletismereteket egy kialakulófélben levő „egyetemes neveléstudomány“ egészébe. Aki tudja, mily belső válságokkal küzd az általános neveléstudomány, mily kétségeket kell leküzdenie annak, ki a neveléstudománynak tudományelméleti helyét keresi a többi tudományok között, csak az érezheti át kellő mélységben, mit jelentenek Imre tételei a tudományos munka egységbeszerveződéséről és egy egyetemes neveléstudomány kialakulásának lehetőségéről. Ebben a tudományos alapvetésben láthatjuk Imre Sándor művének egyik legfőbb érdemét; utat mutatott s visszaadta a hitet s bizodalmat azoknak, akik talán megzavarodtak a tudományos viták ellenmondásaitól s elvesztették tájékozódásukat a kérdéssel szemben: (valódi) „tudomány“-e a nevelés tudománya? Második jellegzetes vonása Imre Sándor művének a szó legjobb értelmében vett rendszeresség. Amily mélyreható a szerző a tudományelméleti alapvetésben, oly biztos, szilárd, kiegyensúlyozott a filozófiai rendszeralkotó ereje. Ez a rendszerező erő először is rendet, egységet, a részletek alárendelését teremti meg a sokaságban. Minden „különleges feladatot“ egyetlen rendező elvnek vet alá, megjelöli azt a fokot, melyre a magyar kutatás az illető feladat megoldásában eljutott, továbbá azt a helyet, mely ama kérdést a neveléstudomány szerkezetében megilleti. A rendszeresség alapvető feltételeihez tartozik az is, mily középponti és központosító gondolon nyugszik a rendszer; szerzőnkél ez a gondolat a „nemzetnevelés“ eszméje, mely egyfelől Széchenyire támaszkodik, másfelől azonban alkalmazásában és kifejtésében a szerző eredeti eszméje, mely neki a magyar szellemi életben általában — s a neveléstudományban különösen, — a legkiemelkedőbb helyek egyikét biztosítja. Ha azonban valljuk azt, amit épen ebben az ismertett könyvben olvasunk: „a tudományos kérdés sohasem egy nemzeté és az egy nemzet találta megoldásnak mindenütt szüksége van összehasonlításra és ellenőrzésre (7. lap), — általában, ha valljuk az egyetlen egyetemes neveléstudomány eszményképét s annak elméleti kötelező erejét, akkor a „nemzetnevelésnek“ sajátosan magyar elmélete egyúttal egyetemes jelentőséget is nyer. A nemzetnevelés rendszere teljesen magyar ugyan, de a benne rejlő rendszer-elemek logikai szerkezete miatt más nemzetekre is alkalmazható, — más szóval: nemzetnevelés elméletét az egyes népek mind felhasználhatják a saját nemzeti feladataik végrehajtásában és saját jellegzeteségeik megismerésében. — Feltűnik Imre munkájában a részletek nagy gazdagsága is. Csak kettőt emelünk itt ki a részletek sokaságából: az egyik a magyar szellemi életnek és iskolatörténetnek mélyreható ismerete; a másik a gyermektanulmányoknak, ifjúságismeretnek, környezetkutatásnak és a neveléslelektannak belevonása a neveléstudomány rendszerébe. A rendkívül sok szempontból való

látás gazdagsága azonban nincs ártalmára a könyv teljes szigorú egységességének; igazi „unitas multiplex“. Egy érdekes vonást külön is ki szeretnénk emelni, mint a szerző gondolkodására jellemző mozzanatot. Ez, — ha szabad e kifejezéssel élni, — a „*dialektikus*“ *gondolatvezetés*. Szerzőnk szereti a problémákban rejlő ellentétes gondolatokat úgy szembeállítani, hogy az ellentétet feloldva, egy magasabb összetevéshez jusson el. A kérdésekben nyomban megtalálja a végletes ellentéteket s ezeket nagy világossággal állítja szembe egymással (csak egy példa: az I. részben élesen szemben állanak egymással a neveléstudomány szigorú egyetemessége — és a részletek elkülönülése, az egyoldalúság, szintézis: a kis népek nem teremthetnek maguknak külön tudományt, *de* mégis minden nemzet nevelésügyi kutatóinak a saját földjükön jelentkező nevelésügyi kérdéseket kell tudományosan megvizsgálniuk és ezek nekik való megoldását keresniök).

Vázlatos képből így tüntethetjük fel azt a *rendszer*t, melynek néhány *alaki* vonásáról fentebb szólottunk:

I. A *nevelés előzményeit* *élet*tani és *történelmi* szempontok szerint csoportosítva, a következő problémákat nyerjük: 1. *egy*es növendéknél: mily hatások alakítják őt a születés előtt; ez az egyéni származás kérdése; 2. az egész *nemzetet* véve tekintetbe: hogyan alakult a nemzet addig az időpontig, mikor a nevelés ügyében valami újat akarunk kezdeni, akár az elmélet, akár a gyakorlat terén. — A növendék már születésekor bizonyos meghatározottságok között él és nevelődik: ide tartoznak bizonyos élet-tani, közegészségügyi, néprajzi állapotok, — továbbá ezek nevelésméleti és művelődéspolitikai vonatkozásai. Ami pedig a nemzet állapotát illeti, figyelembe veendő: a nevelés hatása a nemzet *multjában* egyfelől, — s a mult hatása a nevelés kérdésében másfelől (itt a feladat az, hogy megvilágosodjon: miképen lett a nevelés helyzete a jelenben olyanná, amilyenné lett), — a nevelői gondolkodás története és a nevelés intézményének története.

II. A *nevelés körülményein* a növendékek és a nevelők „minőségét“, a köznevelés jelen állapotát értjük. Rendszertani szempontból fontos, hogy ebben a részben tartalom szerint ugyanazokról a jelenségekről van szó, mint a nevelés előzményeit tárgyaló fejezetekben, de a *vizsgálódás szempontja* teljesen más. Így nyerünk új kiindulópontokat az embertani, társadalomtudományi, néprajzi és politikai állapotokban, melyeknek ismerete a nevelés munkáját öntudatosá teheti. A nevelés *kutatási* feladatai a nevelés elméleti céljaihoz és feladataihoz kapcsolódnak; itt van szó arról, miképp kell rendszeresen kutatni a növendék pszichofizikai egyéniségét és környezetét. Ehhez járul a *nemzettestnek* ugyanilyen irányú átkutatása is: a felnőtt egyéneknek s a közállapotoknak tanulmánya. Ezeket a kutatásokat kiegészíti a *nevelők* lélektana s a *köznevelés*, valamint a *nevelői gondolkodás* állapotának rajza, illetőleg az idetartozó problémák feltárása és továbbvitele. Ezek a neveléstudománynak *magyar* feladatai, — melyekben együtt van az egyetemes tudomány minden kérdése azzal, ami sorsunknál, rendeltetésünknel és jellegzetességeinknél fogva sajátosan a miénk, ami — magyar. Imre Sándornak rendszere a legjelentősebb a mai magyar neveléstudományi irodalomban.

Várkonyi Hildebrand.

ZOLNAI BÉLA: IRODALOM ÉS BIEDERMEIER c. művében (Szeged, 1935. *Acta Litterarum ac scientiarum Reg. Universitatis Hung. Franciscus-Josephinae. Sectio: Philologica. Tom. VII.*) azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy miképpen tükröződik vissza a biedermeier stílusa a francia és a magyar irodalomban. Érdekes és finom megállapításai értékkel bírnak a biedermeier korbeli magyar gondolkodás filozófiai megnyilatkozásai szempontjából is. Bizonyosan ez a stílus árulja el magát a Czente István *A bölcselkedő magyar Polgár* c. művében is. hogy csak egy példát említsünk, ilyenfajta kutatások a magyar filozófia történetének művelői részéről is őszinte hálaóra számíthatnak.

MOLNÁR ANTAL ZENEESZTÉTIKA ÉS SZELLEMTUDOMÁNY c. tanulmányában (Bp. 1935.) nyomatékosan mutat rá arra az összefüggésre, amely a zeneesztétika és a bölcelet között van azon örök törvények által, amelyek a zeneesztétikában uralkodnak és érvényesek minden időben.

MITROVICS GYULA: ESZTETIKA ÉS KRITIKA c. tanulmányában különösen azt emeli ki, hogy kritikai értékelés valamely szabályozó értéknorma nélkül nem lehetséges. Amely művészet az ember igazi lényegével, a magasabbrendű szellemiséggel ellentétbe kerül, az az igazi művészet névre igényt nem nem tarthat.

KISLÉGHI NAGY DÉNES jegyzetekkel és jó fordításban tette közzé MANDVILLE MESÉJÉT A MÉHEKRŐL. Megjelent a munka a Navratil-Emlékkönyvben és különnyomatban is. (Bp. 1935.) Becses adalék az egoizmus bölceletéhez és az utilizmus etikájához.

KINCS ELEK. ÉLET, GONDOLAT, VÁLASZ. Szombathely, 1935. Ennek a könyvnek második része, amely a Gondolat címet viseli, hívja fel a bölcselő különös figyelmét. A mai élet és filozófiai áramlatok sodrába állva tesz megbeszélés tárgyává közérdekű bölceleti problémákat és kritika tárgyává filozófiai jelenségeket. Fejtegetései gondolkozásra, ellenvetésre, helyeslésre készítenek: filozófusi lélekből fakadhatnak.

IFJ. BIBÓ ISTVÁN: KÉNYSZER, JOG, SZABADSÁG c. művére, amely a szegedi *Acta Litterarum* jogi-politikai szekciójának VIII. köteteként jelent meg (Szeged, 1935.) itt felhívjuk a figyelmet; tüzetes megbeszélését a jövő számra tartjuk fel.

REVUE PHILOSOPHIQUE 1935. évi 3. és 4. számában G. Luquet „*Essai de logique formelle inductive*” c. cikkében St. Mill tanának vizsgálata során arra mutat rá, hogy az induktív okoskodásnak maig sincs logikailag végleges és tömör formája. Ph. Fauré—Fremiet (*Souvenir et récréation du Passé*) azt állapítja meg, hogy az emlékkép új, eredeti a megelőző realitástól merőben különböző kép s az emlékezés egy új tény forrása, habár van egy model minden emlékezésnél, amely a realizáció határait és vonalait megszabja. Az 5. és 6. számban M. Halbwachs tanulmánya érdemel figyelmet (*Les facteurs biologiques et la population*), amelyben arra figyelmeztet, hogy a biológiai tényezők kutatása nagyban hozzájárult az egyének szervezetének megértéséhez, de a népesezés tényei a tömeg tényei s a népek kollektív szervezetében jelentkeznek. H. Wallon *L'étude du caractère chez les enfants* c. dolgozatában éles fényt vet azokra a nehézségekre, amelyek az egyén jellemének kutatásában állanak. Amiként az intelligencia abstract és ideologikus tanulmányozását a kérdésekkel való kutatás váltotta fel, úgy itt is új útra és módszerre van szükség. A jellem dina-

mikus és konkrét egységét talán elszakítja az a dualizmus, amelyet a tárgy és az alany, a környezet és az egyén, a realitás és az emberi, a functio és az Egész között szoktunk állítani. A kritikai rovat mindkét füzetben gazdag és termékeny.

BLÄTTER FÜR DEUTSCHE PHILOSOPHIE 9. kötet 3-ik füzetében H. Günther Philosophie der Gemeinschaft c. alatt az egyén és a közösség viszonyáról értekezve, arra az eredményre jut, hogy rendkívüli személyiségek tettei és művei akkor is nagyértékűek, ha az illető személyiségek közvetlenül nem is bírnak közösségképző erővel. Aloys Wenzl a természettudományok világnézeti jelentőségéről írva kiemeli, hogy a világnézet az újabb eredmények által csak gazdagodik s magasabb síkra jut; igen gyakran pedig egyenesen visszakanyarodik már előbb elfoglalt álláspontra. H. Vogel v. Frommannshausen Hegelnek 12 ismeretlen levelét közli, amelyeket a bölcselet Frommann-családhoz intézett. Állandó rovatai élénkek és gazdagok.

KANTSTUDIEN 40. kötetének I/3. füzete új szellem beköszöntését jelenti e nagymúltú folyóirat életében. A Führer-elv szolgálatának szellemét. Ezt fejezi ki az új szerkesztő, H. Heyse, ezen szavaival: „... die Aufgabe: das neue Wollen, in dem das deutsche Leben und der deutsche Geist ihres tieferen Wesens mächtig werden, in den Grundfragen wie in Einzelfragen der Philosophie und Wissenschaft zum Durchbruch zu bringen“. Ebben az értelemben a német revolúció — úgymond Heyse — a német életnek egységes metafizikai aktusa volt, amely a német lét minden területén s tehát a filozófiában is megnyilatkozott s ellenállhatatlan erővel vonja azt is a maga bűvkörébe. Ezt az elvi magaslatról tett nyilatkozatot világosan egészíti ki ugyancsak Heyse tollából a Philosophie und Politische Existenz c. tanulmány, amelynek végző sorai ezt a feladatot tüzik a bölcselet teremtő ereje elé: a német nemzeti szocialista valóság alapjából, az erők teljességével szolgálni a német nép Führerjének legmélyebb szándékait és céljait, azaz szolgálni az új birodalom eszméjét és valóságát.

DIE TATWELT 1935. évf. 2. füzetében Francesco Orestano azt hangsúlyozza, hogy a kritikai bölcselet a filozófiai szintézis szempontjából is merőben nélkülözhetetlen, mert a filozófiai szintézisnek a talajban kell mélyen és szilárdan gyökereznie és abból kell életet, erőt merítenie. Nincs szintézis kritikai bölcselet nélkül. B. Bauch megjelenő etikai művére hívja fel a figyelmet.

FOLIA ZOOLOGICA ET HYDROBIOLOGICA (Riga, 1935. I. szám) Kolosváry Gábor állatlélektani megfigyeléseit és Problem der Integration der psychischen Erscheinungen c. tanulmányát közli. A lelki jelenségek is a természeti jelenségek végtelen birodalmába tartoznak és mint egyéni jellemet viselő egységek azaz komplexumok lépnek fel. Az „egyén“ tehát csak gyűjtőfogalom.

TÁRSADALOMTUDOMÁNY 1935. évi I. számában Marót Károly Hagymány és fejlődés címen arra hívja fel a figyelmet, hogy a fejlődés fogalmát mindig csak egy bizonyos jelenségterületre, sokszor csak jelenségre, szabad alkalmaznunk, azaz lehet megközelítő pontossággal kiszámítanunk. A fejlődés nem egysíkú, hanem szeszélyes Meánder-vonalban halad tova.

VIGILIA 1935. húsvéti számában Sík Sándor Egyetemesség és Forma c. tanulmányában arra mutat rá, hogy a költő és művész a maga formáit szabadon választja s azok minden kötöttségen felül lelkének szerves alkotórészei, azaz formái. A művész e tekintetben úgy az életben, mint a művészetben,

szabad. „Sem az életben, sem a művészetben nem ismerek magamnál szabadabb embert.“ Ez a szabadság az Isten fiainak igazi szabadsága. A művész Isten rabja tehát.

MAGYAR PSYCHOLOGIAI SZEMLE 1935. évfolyamában tette közzé új környezetlélektanának alapvonalait Vértés O. József. Szól a környezetalkotás különböző tényezőiről, a természeti és kulturális környezet jellemző vonásairól, s azután ismerteti azokat a különböző környezeteket, amelyekbe a nevelendő gyermek szükségképpen kerül az őt körülvevő adottságoknál fogva. Az egész tanulmány energikus figyelmeztetés a gyermek környezetének pedagógiai fontosságára.

ÁLLATTANI KÖZLEMÉNYEK XXXI. k. 3—4. füzetében és a XXXXII. k. 1—2. füzetében Farkas Béla a halak hallóképességére vonatkozó értékes vizsgálatait adja elő. A halak kb. 6 hónapos korukban kezdenek hallani s a hallóképesség a nemzedékek fejlődése folyamán, úgy látszik, növekedőben van. A guppy nevű halszaporító időrészke is van, amit mutat az, hogy a rádióban közvetített déli harangszóra pontosan megjelenik az akvárium szélénél, de a táplálásnál különben is a meghatározott időben jelentkeznek.

IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK 1934. évfolyamában Kristóf György részletesen ismerteti Péterfi Károly erdélyi bölcselő kéziratban maradt esztétikáját és úgy véli, hogy kiadása érdemes dolog lenne. Péterfi marosvásárhelyi tanár a korai magyar Kantisták közé tartozott s működése nagy hatással volt Erdély szellemi életére. Esztétikája a Krug művének szemléltetésével magyar nyelven íratott és az első magyar rendszeres esztétika. E tekintetben megelőzi Greguss művét, amely Hegel szellemében hegeli hatás alatt álló mű szemléltetésével készült.

PROTESTÁNS SZEMLE 1935. 7—9. füzete azért érdemel figyelmet, mert az egész füzet a szabadság eszméjével s annak az élet különböző területein való megnyilatkozásával foglalkozik.

ATHENAEUM 1935. évf. 1—4. füzete közli a boldogult Pauler A logizma rendszertani helye c. posthumus dolgozatát, amely az igazság ontologisztikus felfogása alapján fejtegeti a kitűzött kérdést. Francesco Orestano a fogalom és eszme között levő különbség alapján vázolja az angol, francia, német és olasz nép jellemét szemléltető módon és világosan. Dékány István A jellem történetisége című értekezésében főként német írókra támaszkodva igyekezik a felvetett kérdést határozott formára hozni. Mátrai László a szellemtörténet és az existenciális filozófia viszonyát vizsgálva, helyesen figyelmeztet az existenciális bölcsélet töredékes voltára. Nem kellett volna-e figyelmeztetni a szellemtörténet fogalma körül levő határozatlanságra is? A folyóirat többi része aktuális kérdések tárgyalásával foglalkozik.

CSELEKVÉS ISKOLÁJA 1935—36. évf. 1—2. számában Tettamanti B. A nemzetnevelés, mint a neveléstudomány magyar rendszere c. tanulmányában Imre Sándor neveléstudományi rendszerével foglalkozik.

RUDOLF METZ: Die philosophischen Strömungen der Gegenwart in Gross Britannien. 2 kötet. 1935. Leipzig.

Ez a munka rég érzett hiányt pótol a filozófiatörténet irodalmában. Hosszú évek során folytatott türelmes és lelkiismeretes munka gyümölcse, amelynek egyetlen hibája talán az, hogy itt-ott kellett-e terjedősebb és apró

részletekben elvesző. A két terjedelmes kötet a maga világos, megnyerő stílusával szinte meglepő bizonyosság a brit bölcelet gazdagsága mellett, ama gazdagság mellett, amelyről a különben mindig jól tájékozott német filozófiai irodalom sem bír világos fogalommal. Hiszen, amint szerzőnk megjegyzi, az egyik legelőkelőbb angol filozófusnak, Bosanquetnak, egyetlen műve sem volt meg a leggazdagabb egyetemi könyvtárak egyikében, a heidelbergiben. E gazdag bölceleti irodalom megismerése szolgálatában, nekünk is igen értékes eszköz a Metz munkája, amelyet jó lélekkel ajánlhatunk minden magyar ifjú figyelmébe.

A munka első kötete mindenképp előtt azokkal a régebbi brit bölceleti áramlatokkal ismertet meg, amelyek a jelenkori irányoknak mindegyé alapjául szolgáltak: — a skót irányval, az utilisztikus-empirikus irányval, az evolucionisztikus-naturalisztikus áramlatokkal. A kötet derekas részét az újideálistikus áramlat bö és szeretetteljes ismertetése foglalja magában. Ennek az áramlatnak gyökerei nagyjából a német ideálistikus talajába nyúlnak alá, habár szerves összefüggésük van a megelőző brit ideálistikus áramlatokkal is, ezt *Muirhead* tanítja és szerzőnk tagadja. A brit bölceletnek ezeket az áramlatait a rendszer iránt való nagy szeretet jellemzi és az a tény, hogy szinte kivétel nélkül mindenik bölcelő, aki ez áramlatok sodrában úszik, ismeri Kantot, de Kant követőit, a német ideálistikus metafizikusait tartja mesterének. Főként Hegel az, akinek mélyreható tanulmányozásával találkozunk mindenik bölcelő művében, le egészen napjainkig. Ez a metafizikai vonás a legélelkebben különbözteti meg a brit neoideálistikusmust a neoreálistikus minden formájától. A neoideálistikus kiemelkedő alakjait kimerítően méltatja szerzőnk: Green, Caird, Haldan, Brauer, Bosanquet, McTaggart, Pringle-Pattison, Taylor, Carr munkásságáról kimerítő képet nyer az olvasó és világosan tárulnak fel előtte azok a források, amelyekből az illető filozófus gondolkozása táplálkozik. Természetesen az olyan bámulatosan gazdag bölcelőnek, mint amilyen pl. Bosanquet vala, csak halvány vázlatát képes nyújtani minden ismertetés.

A második kötet tengelyében a neoreálistikus áramlatának megbeszélése áll, jóllehet a pragmatizmus, a matematikai logika, a pszichológia, theismus, vallásbölcelet képviselői is bőszéges ismertetésben részesülnek. Látszik azonban, hogy döntő fontosságra mindenütt a neoreálistikus tesz szert s éppen most a neoideálistikus háttérbe szorulásával kell számítanunk, habár az olyan neoreálista gondolkozók, mint pl. *Russel*, immár túljutottak gondolkozásuk szubstanciájának kifejtésén s immár a népszerűsítés boldogabb országútjára léptek, ami a gondolkozás elfáradásának biztos jele. Russel mellett *Whitehead* és *Alexander*, *Morgan* és *Broad*, *McDougall* és *Inge* találnak szeretetteljes és gondos ismertetésre; csak a von *Hügel* bölceletének tárgyalását találjuk indokolatlanul terjedelmesnek. A jól összeállított névmutató a tájékozódást szolgálja.

B. Gy.